

PETAR DE CEGA I OBNOVA TROGIRSKE PRVOSTOLNICE POČETKOM XIV. STOLJEĆA

Radoslav Bužančić

UDK:726.6:7.025.4(497.583 Trogir)“13”

Izvorni znanstveni rad

Radoslav Bužančić

Ministarstvo kulture

Konzervatorski odjel u Splitu

Kroz analizu novootkrivene rozete trogirske prvostolnice, s natpisom operarija Petra Dujmovog Cege, autor donosi nove spoznaje o pregradnji trogirske katedrale početkom XIV. stoljeća u gotičku građevinu. Rozeta je s pročelja crkve u XV. stoljeću ugrađena u njezin začeljni zid nakon mletačkog bombardiranja grada.

Obnova trogirske katedrale započela je 2000. godine, a 24. lipnja 2006. javnosti je predstavljen obnovljeni Radovanov portal. Nakon čitavog stoljeća, ponovno su na portalu postali vidljivi ritmizirani pojasevi kontrastne polikromije koju su graditelji složili od bijelog kamena, crnog granita i bitumenskog vapnenca. Radovi su nastavljeni u unutrašnjosti crkve. Propovjedaonica, izrađena od višebojnog mramora, restaurirana je 2007. godine. Na njezinim profilacijama i kapitelima zasjala je zaboravljena pozlata, a do tada nevidljiv crno-bijeli grafizam njezina svoda povezo je to djelo sa srednjovjekovnom obnovom Radovanova portala početkom XIV. stoljeća.

Nakon obnove svodova glavnoga broda trogirske prvostolnice, radovi su nastavljeni u svibnju 2010. godine na južnom pročelju i na začelju crkve. Tom je prigodom obnovljena rozeta smještena iznad trijumfalnog luka središnje apside. Tijekom istraživanja, novi su nalazi dopunili dosadašnje spoznaje o gradnji trogirske katedrale.

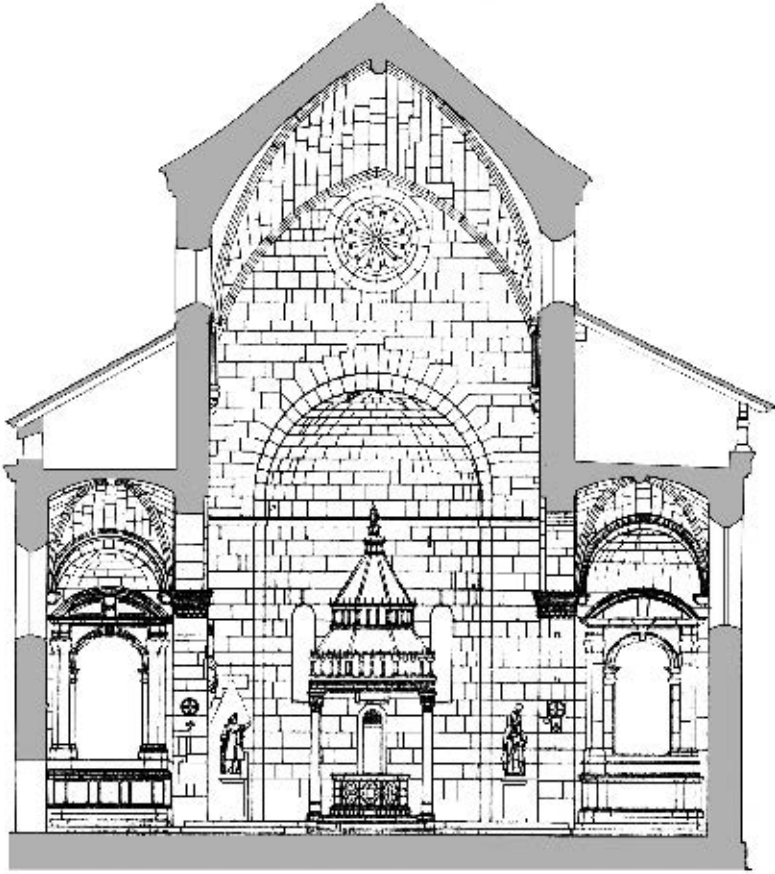
Rozeta se nije nalazila na izvornome mjestu za koje je bila napravljena, okno u zidu bilo je naknadno otvoreno, a u otvor zida bila je učvršćena kamenim prstenom s unutrašnje i s vanjske strane. Po slojevima kamena i konstrukciji kamene uklade, potpuno je jasno da se radi o naknadnom zahvatu koji nije bio pomno pripremljen, već gotovo improviziran. Rozeta je bila znatno oštećena, a jedan od stupića bio je zamijenjen drvenim. Kada je demontirana, postalo je vidljivo kako je rozeta izrađena od dvije kamene četvrtaste ploče, od kojih je sva-

Trogir, Pogled na apside katedrale sv. Lovre

koj pripadala polovina kružnog otvora ažuriranog isklesanim stupićima mrežišta. Gornja i donja ploča imaju po šest gotičkih stupića osmerokutna presjeka s jednostavnim kapitelima od po četiti mesnata akanta koji spajaju donji i gornji prsten otvora, a ukupna veličina obje ploče zajedno dosegala je otprilike kvadrat veličine 200 x 200 cm.

Iako je gornja ploča rozete razmjerno dobro sačuvana, vrsta lomova pokazala je način na koji su nastala oštećenja. S izuzetkom jednog stupića zamijenjenog drvenim, rozeta je stradala od promjene napona u tankoj kamenoj ploči, a ne od udarca projektila tako da su njezini dijelovi ostali uglavnom bez okrhnuća. To može biti značajno za određivanje vremena ugradnje u začeljni zid srednjeg broda prvostolnice, jer fragilna rozeta na tom mjestu nije mogla bez velikih šteta pretrpjeti bombardiranje mletačke flote kada su nastradali južni i istočni zid crkve izloženi projektilima s mora. U ugovoru za popravak oštećenja na klesanom kamenu trogirске katedrale, nastalih u bombardiranju grada koncem lipnja 1420. godine, što su ga 18. travnja 1421. potpisali operarij Dragolin Nikolin, egzaminator Mihovil Matejev de Chiudis i klesar Matija Gojković, stoji:

Poprečni presjek kroz trogirsku katedralu – pogled na svetište
(prema: Zavod za fotogrametriju Geodetskog fakulteta u Zagrebu)

... promisit aptare versus austrum omnes fracturas, et scissuras que sunt ad suprascr. eccl. cathedr. versus austrum, incipiendo per viam austri a rota ipsius ecclesie, que est versus levantem, et eundo versus ponentem usque ad finem ecclesie pred. a latere austri, et non ab aliis lateribus ipsius ecclesie; promittit que etiam aptare rotam ipsius ecclesie, que est fracta, et que est versus levantem in d. ecclesia, ...¹

Istočna rozeta trebala je biti popravljena jer je bila slomljena. Rozeta zapadnog pročelja crkve, za razliku od istočne izložene izravnim pogocima, nije znatno stradala, po svoj je prilici tom prilikom popravljena od manjih oštećenja i ugrađena na začelju prvostolnice. Donja je ploča (189 x 95 cm) bez natpisa, a po obodu je ukrašena koncentričnim, ugraviranim kružnicama koje prate izreze u obliku latica. Razlomljena je u nekoliko komada. Obje su ploče izrađene od

¹ D. Farlati, »Episcopi Tragurienses«, *Illyricum sacrum* IV, Venezia, 1751.-1819., 398.

Rozeta nad apsidom katedrale za vrijeme istraživanja

bitumenskog vapnenca i u vrijeme ugradnje bile su potpuno crne boje što je na pročelju crkve stvaralo jaki kontrast i svojevrstan koloristički efekt kao i onaj presloženog Radovanovog portala.

Velika rozeta, koja se danas nalazi na pročelju katedrale, izrađena je u prvoj polovici XV. stoljeća, u vrijeme kada se dovršavalo presvođenje glavnog broda kamenim svodovima. Njezino mrežište s dvostrukom ružom, oblikovanjem pripada stilu mletačke cvjetne gotike.

Po svemu sudeći, rozete katedrale ostakljene su u drugoj polovici XV. stoljeća kad je vanjšina katedrale bila obnovljena, a dokumenti spominju kako je njezine prozore ostaklio, 1484. godine, frater Nicolaus à Santa Cruce, ugrađujući na njih *vitrea clathra* (ostakljene rešetke).²

Na pročelju trogirске prvostolnice nalazi se još jedna rozeta, ugrađena u zabatni zid crkve. Ona je manja, trećentistička, a njezin je otvor s unutrašnje strane zazidan u XV. stoljeću kamenim svodom srednjega broda crkve. Ukrašena anđelima koji pridržavaju kraljevski grb Ludovika I. Anžuvinka (1342. – 1382.), rozeta veličinom ne prelazi mjere ruža bočnih brodova. Sa njezinih su strana grbovi biskupa Nikole Kažotića (1362. – 1370.) i gradskoga kneza Franje Jurjeva

² C. Fisković, *Opis trogirске katedrale iz XVIII. stoljeća*, Trogir, 1940., 9.

Dio naknadno ugrađene rozete na začelju katedrale

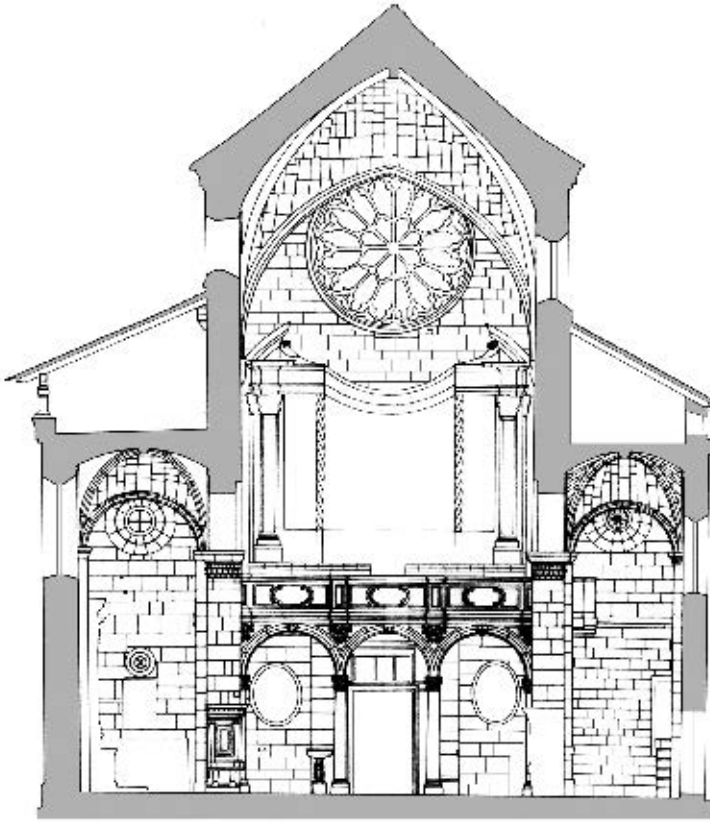

Natpis rozete pokriven vijencem okulusa

(1358. – 1367.), čime se njezina ugrađnja može datirati u šezdesete godine XIV. stoljeća.³

Postoje još dva para rozeta prvostolnice, na bočnim brodovima, koje su dogradnjom predvorja dospjele u zatvoreni prostor, a izrađene su u XIII. stoljeću u vrijeme gradnje katedrale. Dvije od njih vezuju se uz portal majstora Radovana, a prikazuju antitezu *luxuria – castitas*, suprotstavljenu bludnost nasuprot čistoći, dok su gornje dvije pod svodovima atrija prvostolnice jednostavni romanički okulusi s čipkastim kamenim mrežičama.

³ I. Babić, »Anžuvinski grbovi u Trogiru i Šibeniku«, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* (dalje: *PPUD*) 20, Split, 1975., 39-42.

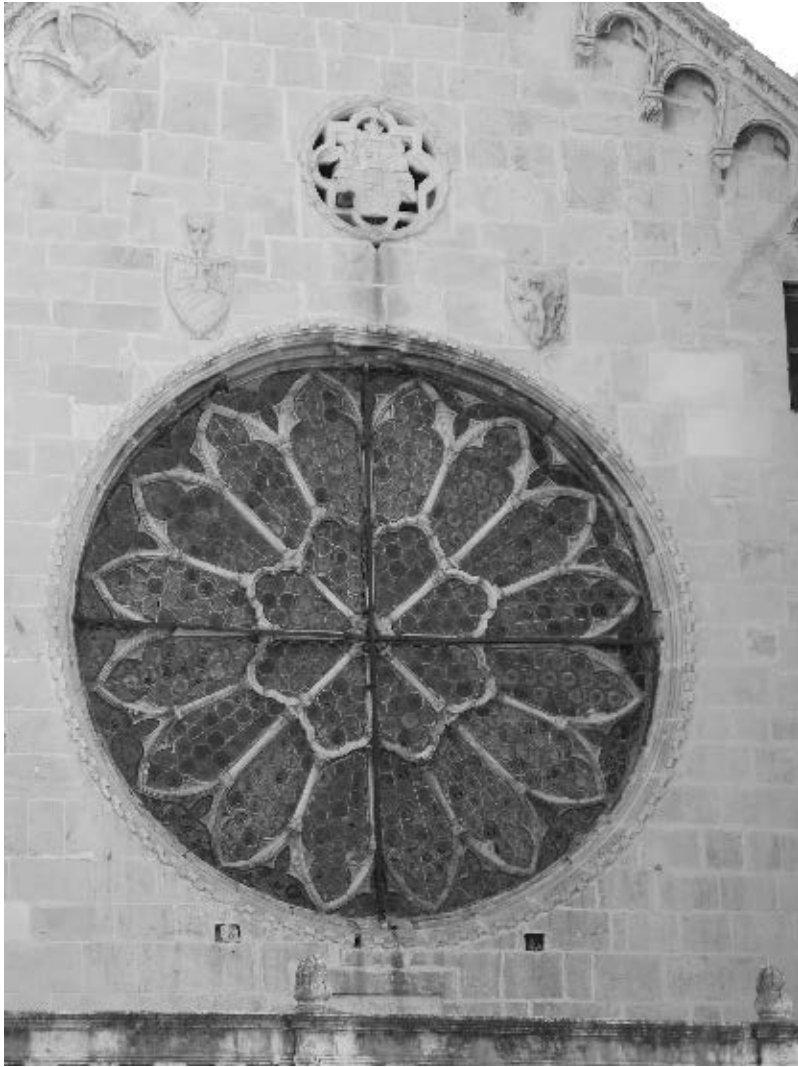

Poprečni presjek s pogledom prema pročelju
(prema: Zavod za fotogrametriju Geodetskog fakulteta u Zagrebu)

U prilog hipotezi da je rozeta na začelju prvostolnice nekad bila na njezinu pročelju, ide i natpis uklesan gotičkim slovima po obodu. Otkriven je u konzervatorskim istraživanjima glavnoga broda katedrale koje je 2010. vodio autor ovog priloga. Natpis nije bio čitljiv, prekrivao ga je zub okulusa isklesana u vanjskom zidu crkve. Način na koji je izrezan kružni okulus u plohi zida pokazao je kako je taj otvor izrezan, ili proširen naknadno, presjekavši kružnim lukom redove klešanaca da bi se u njega mogla smjestiti rozeta. Čitanje natpisa otežao je i mort koji je kod ugradnje dijelom bio premazan preko slova. Nakon demontaže i čišćenja, bilo je moguće pročitati stih:

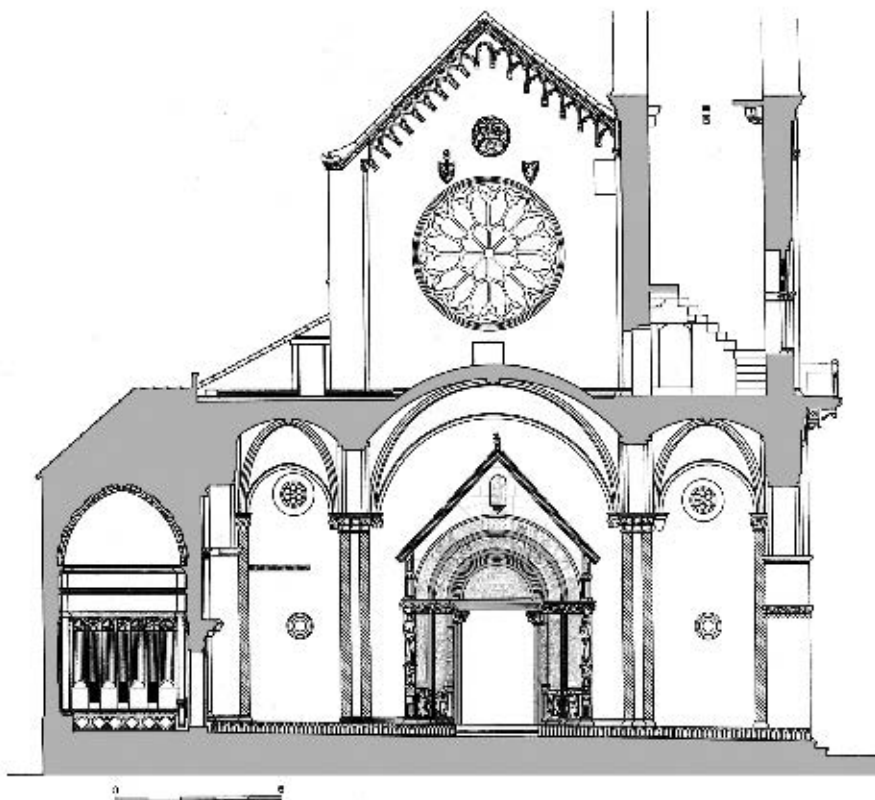
HOC TIBI DE CEGA PETRVS QVONDAM DOIMI
OPVS CONTVLIT VNVS
SCTE PATER PATRIAE LAVRENTII
SVSCIPE MVNVS

*Oče svete domovine Lovro, ovo djelo
prinosi tebi na dar, Petar Dujmov de Cega*

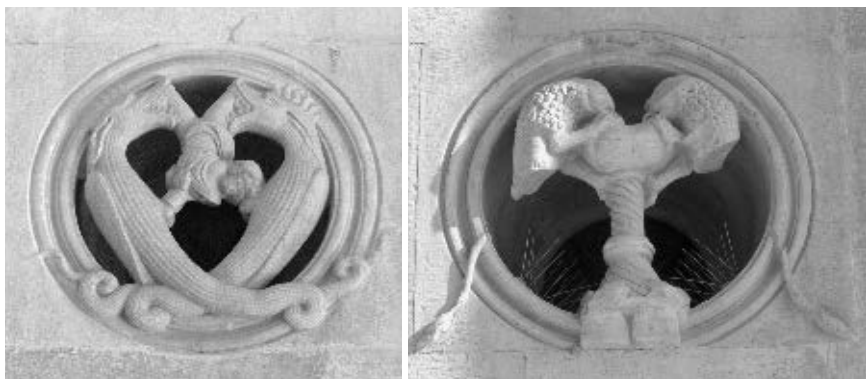

Zapadno pročelje katedrale s malom rozetom s grbom kralja Ludovika I. Anžuvina i velikom rozetom

Ploča od koje je izrađena gornja polovica rozete po vanjskom je obodu peterostranična, rastvorena s pet punih laticastih otvora i dva poluotvora. Tjeme lučnih proreza tangira polukružno složen natpis u metričkoj shemi heksametra. U prvoj polovici natpisa, nakon neposrednog zaziva sveca, istaknut je dedikant – donator rozete Petar de Cega pokojnog Dujma koji djelo posvećuje sv. Lovri, naslovniku katedrale. Na sredini natpisa stilizirana je distinkcija, u jednom obliku *punctus versus*, u kojem prethodi zarez u obliku zrcalnog slova S, a za kojim

Presjek kroz predvorje katedrale s pogledom na zapadno pročelje i njegove rozete
(prema: Institut za povijest umjetnosti, Zagreb)

Dvije male rozete bočnih brodova s prikazom čistoće - *castitas* (desno)
nasuprot bludnosti - *luxuria* (lijevo) u predvorju katedrale

slijedi točka. To je oznaka ritmičke stanke između prvog i drugog dijela distiha. Slova su izdužena i radijalno prate smjer stupića s blagim pomacima u odnosu na vertikalnu os znaka. Na gornjem završetku, slovo A ima razmahnute nožice s uglatim završetkom ili bočno prepuštenom crtom. Slovo E upotrebljava se u raznim inačicama, s oblim (uncijalnim) i uglastim oblicima te trokutasto proširenim krajevima. Za slova M i G koristi se samo uncijalni oblik. Samo slova S i B imaju pravilnu krivulju trbuha, dok se u grafiji slova O, P, C, D lučni dio lomi više puta. Kod slova P luk se nisko spušta po hasti i nekad ima otvoreni zavoj. Kod slova D koristi se i uncijalna varijanta s prkriženom gornjom crtom u formi znaka križa s proširenim krajevima (*Dyymi*). Slova I i E, ovisno o položaju prema susjednim slovima, koriste se u punoj visini natpisnog retka, ali i znatno manje upisana ispod antene slova T. Kao *littera inserta* I je na jednom mjestu uklesano unutar otvorenog luka slova C. U završnoj riječi prvoga stiha, upisano I na sredini haste prošireno je u točku kao kod natpisa sa lunete majstora Radovana. Slova T i R formiraju *littere mixte*, a R ima široki raspon nožice s vitičastom stilizacijom na kraju imena Petrus. Slična vitica uklesana je nad slovom C, označavajući skraćenicu sa O na početku riječi CO(n)TULIT, da bi kratki lučni potez iznad završnog N kod riječi UN(us) označavao dočetak -us. Apostrof iznad slova E u imenu Laure(n)ti ili iza slova N u završnoj riječi munu(s) blizak je kaligrafijskim abrevijaturama.

Crtež natpisa na rozeti

Morfologija grafema N i U ukazuje na beneventanske rukopisne uzore s naglašenim oblim ili uglatim varijantama. SCE se u kontrahiranom obliku s natpisanom crticom sa središnjim lukom koristi za *Sancte Pater Patrie Laurenti*.

Već u romaničkoj epigrafiji trogirске stolnice prve polovice XIII. stoljeća vidljivi su utjecaji suvremenih liturgijskih kodeksa. Intitulacija *Sancte Pater Patrie*, kojom je sastavljač teksta oslovio sv. Lovru, nije samo antički korijen fraze koja vodi prema tituli Augustovih nasljednika,⁴ pripada mnogo bližoj invokacijskoj formuli iz antifone franjevacа posvećene njihovom nebeskom ocu sv. Franji. Antifona »Salve Sancte Pater« sastavljena je od tri heksametra koji se rimuju, i glasi:

*Salve, Sancte Pater,
patriae lux, forma Minorum.
Virtutis speculum, recti via,
regula morum:
Carnis ab exilio
duc nos ad regna polorum.*

⁴ Ovidije, Fasti 2.127.

Antifona je nastala nedugo nakon smrti sv. Franje, između 1231. i 1235., i dugo je vremena bila isključivo *antifona maior* u slavlju Večernje tijekom osmine svetkovine sv. Franje koja se u Trogiru slavila 4. listopada.⁵ Sastavljač donacijskog zapisa, u kojem se navodi ime operarija Petra de Cege, bio je iznimno dobro podučan, a vjerojatno je bio vrlo blizak franjevačkom redu. Franjevci su u Trogiru od XIII. stoljeća imali samostan, ubrzo nakon što je sv. Frane proglašen svecem 1228. godine, a njihov je prosperitet u gradu podržavala vlast Bribiraca.⁶ Biskupi Kolumban i Liberije Ankonitanac pripadali su tom redu, iako heksametar koji u čast sv. Lovre parafrazira spomenutu antifonu nije sastavio trogirski biskup, u sukobu s komunom i kaptolom; sročio ju je, po svojoj prilici, primicerij Lampridije Vitturi ili Petar Dujmov Cega, možda uz pomoć nekog franjevca, bilo da se radilo o redovniku trogirskog samostana ili visoko pozicioniranom kleriku poput papina legata Gentila koji je bio franjevac, pripadnik reda Male braće.⁷

Tko je Petar Cega koji je sv. Lovri prinio rozetu katedrale na dar? Cege su u Trogir došli iz Splita i postali jedan od najjačih trogirskih rodova.⁸ Petar Dujmov Cega bio je pripadnik moćne plemićke obitelji koja se u Trogiru spominje od XIII. stoljeća.

Petar Cega, sin Dujmov (1271. – 1308.), potpisan na rozeti, bio je vjerojatno prokurator gradnje od strane komune,⁹ koji se u dokumentima katedrale spominje koncem XIII. stoljeća, kad je izabran među četrdeset članova gradskoga vijeća,¹⁰ kao i na samom početku XIV. stoljeća u sporazumu iz 1305.¹¹ U to je vrijeme papinski izaslanik Gentile de Montefiori uveo dužnost operarija katedrale koju se obnašali ugledni Trogirani, čime bi se moglo precizno datirati izradu gotičke rozete u kraj XIII. ili u sam početak XIV. stoljeća.¹²

⁵ D. Volarević, *Antifona »Salve Sancte Pater«. Uno studio storico, teologico-liturgico e simbolico-musicologico sull'antifona e il suo significato particolare dentro il rito del Transito di san Francesco*, Rim, 2012.

Blagdan sv. Franje u: *Evangeliarium Trauriense*, f. 90v. Vidi: M. Demović, »Uvodna studija i transkripcija latinskog teksta«, u: *Trogirski evanđelistar*, uredio J. Bratulić, Split, 1997., 166.

⁶ D. Karbić, »Utjecaj velikaškog roda Šubića na širenje i razvoj franjevaca u Hrvatskoj i Dalmaciji s posebnim osvrtom na skradinsko-bribirsko područje«, u: *Zbornik o Pavlu Posiloviću*, ur. Pavao Knezović, Marinko Šišak, Milivoj Zenić. Šibenik-Zagreb, 2001., 147-166.

⁷ D. Farlati, *Trogirski biskupi*, prijevod s latinskog K. Lučin, uvod i bilješke J. Neralić, Split, 2010., 224. Kao svjedoke u presudi navodi »brata Lazara, gvardijana male braće u Trogiru, brata Petra Teotonika, iz reda male braće, brata Teodora, priora braće propovjednika, brata Dominika iz Krka, iz reda propovjednika«.

⁸ O trogirskoj plemićkoj obitelji Cega usp: M. Slade-Šilović, »Celio-Cega«, *Hrvatski biografski leksikon*, Zagreb, 1989.; M. Andreis, I. Benyovsky Latin, »Razvoj srednjovjekovne Operarije – institucije za izgradnju katedrale u Trogiru«, *Croatia christiana periodica* br. 65, Zagreb, 2010., 8, 14.; I. Benyovsky Latin, *Srednjovjekovni Trogir: prostor i društvo*, Zagreb, 2009., 143-150.

⁹ Godine uz njegovo ime preuzete su iz: M. Andreis, *Trogirsko plemstvo do kraja prve austrijske uprave u Dalmaciji (1805.)*, Trogir, 2006., 167.

¹⁰ I. Lucić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru I*, Split, 1979., 482.

¹¹ I. Lucić, *op. cit.* (9), 362.

¹² D. Farlati, *op. cit.* (7), 36, 214.

Prvi poznati član obitelji Cega jest Petar, sin Dese, koji se spominje 1249. kao svjedok u svezi sa zemljom u Podmorju, poznatom po nazivu Smokvinac.¹³ Istodobno se pojavljuje i Dujam, poslanik trogirске komune u Rabu 1250. i sudac 1259., 1266., 1272. Dujam je jedan od opunomoćenika komune u pregovorima o desetini s trogirskim biskupom Kolumbanom 1266. i konzul Trogira 1269. i 1271. godine.¹⁴ Taj ugledni Trogirarinin mogao bi biti otac Petra, donatora rozete, čije ime spominje natpis.

Dužnost konzula obavlja i Juraj (1272.), a bio je i sudac (1279.), te jedan od izbornika koji su birali vijećnike za trogirsko vijeće (1284.).¹⁵ U vijeće su te godine izabrani Dujmovi sinovi Desa Dujmov, Stjepan Dujmov i Petar Dujmov Cega, koji se spominje i kao odvjetnik. Odnosi biskupa i komune bili su vrlo složeni, svjetovna vlast bila je pod snažnim utjecajem Šubića koji su u sukob s biskupom došli zbog nastojanja oko osamostaljenja šibenske crkve, a novi biskup Kolumban (1256. – 1276.), koji je zamijenio Treguana (1206. – 1254.) nije bio zauzet gradnjom prvostolnice kao njegov prethodnik, već se borio za osiguranje naslijeđenih prava i osnaženjem svog kaptola.¹⁶ Narušeni i zategnuti odnosi prenijeli su se u naredno stoljeće.

Godine 1305. izdana je isprava o pomirenju trogirskog biskupa i općine u pogledu jurisdikcije sudova nad kmetovima i težacima. U tom dokumentu, datiranom u vrijeme uprave Trogirom Pavla Šubića, sina Pavla, bana Hrvatske i Dalmacije i hrvatsko-ugarskog kralja Karla Roberta, trogirsku komunu zastupali su ugledni plemići među kojima i Petar gospodina Dujma Cega.¹⁷

Na novopronađenom natpisu nalazi se ime tog predstavnika komune kao donatora rozete, dok se, za razliku od prije, nigdje ne spominje ime trogirskoga biskupa. Na portalima trogirске prvostolnice, glavnom zapadnom i južnom, ispisano je, primjerice, ime biskupa Treguana. Petar Dujamov Cega, potpisan na rozeti, spominje se u izvorima od 1271. do 1308. godine. Bio je predstavnik komune u vrijeme kulminacije sukoba s biskupima koji su slijedili poslije Treguana, od kojih je komuna tražila nastavak gradnje prvostolnice i veći udio prihoda trogirске crkve u gradnji katedrale. Razmirice su se smirile tek kad je u Dalmaciju stigao legat pape Klementa V. Gentil de Montefiori i proveo vizitaciju,

¹³ Corpus diplomaticus IV, 385.

¹⁴ M. Slade-Šilović, *op. cit.* (7), 617.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ D. Farlati, *op. cit.* (7), 174. Kolumban i njegovi nasljednici imali su sporove s trogirskom komunom. Papa je presudio spor u korist biskupa, a on ga je riješio nagodbom po kojoj su 1266. godine crkvi prepušteni kraljevski posjedi koje je Treguan vratio komuni po dovršetku gradnje prvostolnice. Kolumban je iste godine osigurao od pape potvrdu o upravljanju trogirskom dijacezom kojom su začas zaustavljena nastojanja šibenske crkve za osamostaljenjem, a spor je kulminirao samovoljnim izborom šibenskog biskupa i interdiktom šibenskoj crkvi kojim je Kolumban udario 1274. Dvije godine poslije, splitskoj su crkvi vraćeni Ostrog i posjedi u Dilatu, vječne teme sukoba još od vremena Kolomana i Bele IV. Sukobi su se nastavili s Kolumbanovim nasljednicima, koji su naposljetku izgubili i prihode šibenske crkve i desetine posjeda u Dilatu.

Usp. N. Klaić, *Trogir u srednjem vijeku*, knj. II. Sv. 1, *Javni život grada i njegovih ljudi*, Trogir 1985., 163.

¹⁷ D. Farlati, *op. cit.* (7), 231.

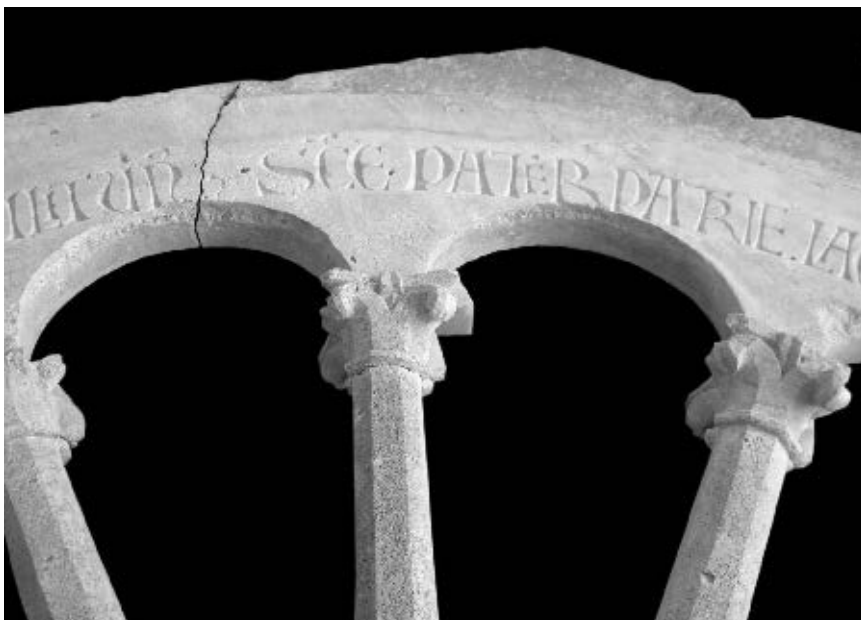

Gornji dio rozete nakon demontaže

smirio sukobe unutar crkve, između biskupa i njihovih kanonika, između crkvene i svjetovne vlasti, te obavio pripreme za krunidbu Karla Roberta na hrvatsko-ugarsko prijestolje. Autoritet papinog legata pridonio je smirivanju sukoba među Trogiranima, svojim je dekretima razriješio brojne nesuglasice, među ostalima i sukob trogirskog biskupa Liberija i njegova primicerija Lampridija, koji je poslije postao trogirski biskup. Primicerij je s kaptolom i predstavnicima grada 1308. otišao u Split pred legata Gentila i zatražio arbitražu u sporu s biskupom Liberijem oko načina upravljanja crkvenim prihodima i njihovim korištenjem za gradnju prvostolnice. Legat je tada dosudio da četvrtina prihoda od kraljevskog posjeda Drid treba biti upotrijebljena za gradnju katedrale, te da obnovu prvostolnice trebaju provoditi dva operarija koje će izabrati biskup između četiri predložena kandidata.¹⁸

Prelazak XIII. na XIV. stoljeće donio je gašenje dinastije Arpadovića koja je kroz dvjesto godina vladala Hrvatskom, uspon Bribiraca, hrvatskih plemića iz roda Šubića, dolazak nove dinastije na hrvatsko-ugarsko prijestolje, a te su promjene ujedno donijele i nove podjele među Trogiranima koji su se svrstali na one koji su podržali novu političku elitu s jedne strane i s druge strane na one koji se oduprli njihovoj samovolji, tražeći pomoć od Venecije. To se najbolje moglo vidjeti kod sukoba Trogirana s Mladenom II. Šubićem koji je 1315. došao s vojskom pred grad skršiti neposluh njegovih građana. Mladen II., koji je nakon smrti oca Pavla postao hrvatskim banom, vladao je Hrvatskom sve do 1322. Njegovu samostalnost kralj je obuzdao u bitki kod Blizne gdje je poražen od slavonskoga bana Babonjića. Bio je to kraj uspona Šubića, a Trogir se iste godine, priznavajući vlast kralja, glasovima većine vijećnika stavio pod zaštitu Mletačke Republike.

¹⁸ D. Farlati, *op. cit.* (7), 222.

Detalj gotičkog natpisa na rozeti

Biskup Lampridije Vitturi od koljena Cega (1320. – 1348.), pristalica Šubića i hrvatsko-ugarskog kralja, vratio je ponovno u središte pozornosti gradnju prvostolnice koja je prvi put nakon Treguana ponovno postala golemo gradilište. Nakon glavnog oltara s ciborijem, grade se propovjedaonica i kapela sv. Ivana Trogirskog.¹⁹

Rozeta na pročelju prvostolnice Petra Dujmovog Cege nastala je na razmeđu XIII. i XIV. stoljeća, upravo nešto prije 1305. godine kad je došlo do pomirbe biskupa Liberija, kaptola i komune, a svakako prije 1308. kad je legat Gentil uveo novi ustroj upravljanja gradnjom katedrale.

Već je prije spomenuto da rozeta nije izvorno stajala na mjestu gdje se danas nalazi. S obzirom na vrsnoću izrade i natpis na obodu, prvotno je bila ugrađena na pročelju crkve, i nije pretrpjela oštećenja u bombardiranju 1420. godine. Na začelje crkve ugrađena je polovicom XV. stoljeća, u vrijeme kad je na pročelju zamijenjena novom velikom rozetom. Obje su ostakljene nakon ugradnje 1484. godine. Na njoj se još vide tragovi prilagodbe za ostakljenje kada su stupovima uklesani utori za okna u olovu. Staklo je urezano u vrh ploče s natpisom pa je zarezani dio kamena mjestimice oštetio donji dio slova. Drveni stupić mrežišta, na ploči rozete s natpisom, nema bočne utore za staklo, pa se može pretpostaviti kako je izrađen u nekoj od obnova kasnijeg doba.²⁰

¹⁹ R. Bužančić, »*Secundum sacrarium divi Joannis*: Stara kapela sv. Ivana trogirskog u katedrali sv. Lovrinca«, *PPUD* 40, Split, 2003.-2004., 77-112.

²⁰ Na isti je način bila obnovljena i rozeta dominikanske crkve u Trogiru kojoj je slomljeni kameni stupić mrežišta bio zamijenjen drvenim.

Rozeta, koju je početkom XIV. stoljeća poklonio Petar Dujmov Cega, bila je izrađena za pročelje kasnoromaničke trogirske prvostolnice XIII. stoljeća. Crkva je u to doba bila jednostavna trobrodna bazilika natkrivena drvenim krovom.²¹

Početak XIV. stoljeća dočekala je pregrađena i izmijenjena brojnim gradnjama koje su, s nekoliko velikih zahvata u prethodnom stoljeću, potpuno izmijenile njezin izgled. Crkva, koja je, prema natpisu bočnog portala, morala biti završena do 1213. godine, doživjela je prvu pregradnju još za života trogirskoga biskupa Treguana 1240., gradnjom monumentalnog portala majstora Radovana.²² Glavni portal građen je u Treguanovo doba istodobno kad i donji dio zvonika, a vjerojatno je, poput brojnih sličnih romaničkih portala tog doba, bio dio malog predvorja koje je ujedno bilo i podnožje zvonika.

Zvonik je morao biti završen do 1251. godine kada su prokurator gradnje vratili komuni kraljevsku nadarbinu namijenjenu gradnji katedrale. Sačuvan je, naime, osim datacije na luneti portala s godinom 1240., i dokument iz 1251. prema kojemu su biskup Treguan i kaptol vratili to zemljište komunalnim vlastima, kako su bili i obećali nakon podizanja zidova katedrale. Pa ipak, radovi na prvostolnici nisu stali, zabilježeno je u knjizi operarija da se 1261. uređivao njezin pod za koji je prokurator Nikola Jakovljević primio 100 libri, kako piše: *pro pavimento Domus*.²³ Radove u katedrali spominje primicerij Gervazije, prokurator gradnje katedrale u knjizi rashoda komune 1263. godine. ... *julii 1263. Instrumentum Gervasii primicerii, procuratoris sancti Laurentii, cum lapicidis de fabricando in ecclesia cathedrali*.²⁴

Početak šezdesetih, neposredno nakon smrti biskupa Treguana 1254. godine, završava se gradnja trogirske romaničke prvostolnice popločavanjem unutrašnjosti. U to vrijeme dovršava se i romanički zvonik trogirske katedrale.

Bio je, po svojoj prilici, podignut u osi crkve pred glavnim ulazom, a graditeljima je uzor bio zvonik splitske prvostolnice. Zvonik se prvi put spominje 1264. godine u trogirskim notarskim spisima gdje piše kako je neki dokument sastavljen *iuxta campanile sancti Laurentii*.²⁵

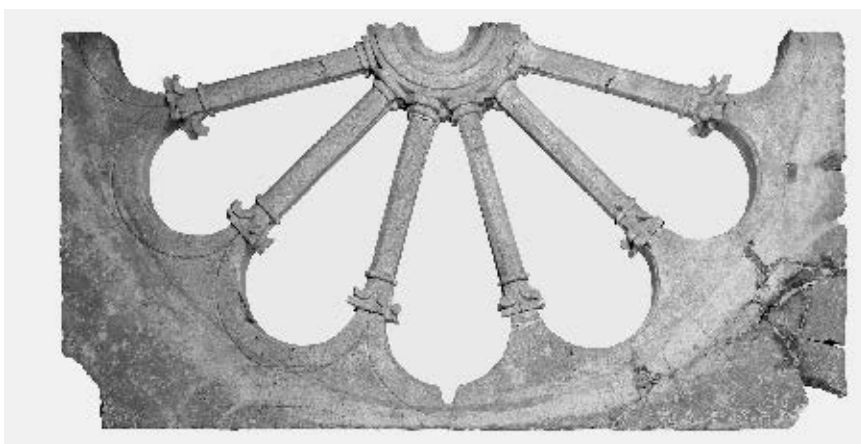
²¹ Romanička je katedrala Trogira sagrađena nad slojevima starijih crkava od kojih je prvi datiran u kraj V. stoljeća. Usp. V. Kovačić, »The gradus descensionis in the presbytery of St Lawrence's Cathedral in Trogir«, *Hortus Artium Medievalium* 15/I, 2009., 159-171. Gradnju bazilike s tri apside, koja dominira glavnim gradskim trgom Trogira, započeo je trogirski biskup Mihovil nad ruševinama predromaničke crkve koju je koncem XII. stoljeća porušila mletačka mornarica tijekom opsade i osvajanja grada. Katedrala je dovršena 1213., u vrijeme trogirskog biskupa Treguana, kao središte srednjovjekovnog sakralnog sklopa na glavnom gradskom trgu. Romaničkom su sklopu, pored katedrale pripadali još i oratorij sv. Ivana, stara krstionica sagrađena južno od crkve na gradskom trgu i romanički zvonik pred zapadnim ulazom. Od te arhitektonsko-urbanističke kompozicije, na glavnom trgu Trogira preostala je danas samo katedrala.

²² J. Stošić, »Trogirska katedrala i njezin zapadni portal«, *Majstor Radovan i njegovo doba*, Trogir, 1994., 67.

²³ M. Andreis, I. Benyovski Latin, *op. cit.* (8), 6; P. Andreis, *Operaria*, f. 7 (Državni arhiv u Zadru, fond Rukopisi, br. 74).

²⁴ F. Rački, »Notae Johannis Lucii«, *Starine JAZU*, sv. XIII, Zagreb, 1881., 211-268, 212.

²⁵ M. Barada, *Trogirski spomenici*, dio I, Zapisnici pisarne općine Trogirskoga, sv. I, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, vol. 44, JAZU, Zagreb, 1948, 48, cf. 100.

Gornja i donja polovina rozete nakon restauratorskih radova

Od tog doba, radovi na prvostolnici neće više biti prvenstveno dio teološkog antiheretičkog programa, kako je to bilo u vrijeme nadbiskupa Bernarda i biskupa Treguana. Suprotno tome, postat će polje prestiža političke elite koja je uz pomoć novog programa pokazivala ne samo društveni status, nego i političku snagu komune koja je pratila uspon hrvatskih plemićkih rodova u vrijeme zalaska moći dinastije Arpadović. Taj razlog treba promatrati kao pozadinu sukoba kaptola i komune koncem XIII. stoljeća kojom, kao i u ostalim gradovima primorja, upravljaju bribirski plemići iz roda Šubića. Sinovi trogirskog kneza Stjepka (1239. – 1274.), Pavao, Mladen i Juraj, zagospodarili su Dalmacijom, a njihova je moć dostigla vrhunac u drugoj polovici XIII. i početkom XIV. stoljeća za vladavine Pavla Šubića Bribirskog, hrvatskog bana (1273. – 1312.), gospodara Bosne i Huma. U to vrijeme, nakon kneza Stjepka i njegovih prethodnika ista roda, Šubići su i dalje trogirski kneževi. Knez Ivan (1274. – 1279.), Mladen I. (načelnik 1275.) i Juraj I. (1281.), a od 1305. knez Trogira je Pavao II. (1295. – 1346.), sin hrvatskog bana Pavla I. Bribirskog (1247. – 1303.).

U njihovo vrijeme započinje gotička pregradnja trogirске prvostolnice, a tražat će čitavo stoljeće, noseći sa sobom novi izraz europske gotike u sredinu gdje su utjecaji iz Srednje Europe tradicionalno stizali uglavnom posredstvom križara kojima je Dalmacija bila tek pravac kretanja prema Svetoj zemlji.

Ugovori o gradnji, poput onog iz 1271. godine, spominju dogovor između prokuratora katedrale Dujma Domike i Bertranda Marinovog Reste s majstorima i graditeljima nekog svoda na crkvi.²⁶ Prokurator Dujam ponovno se spominje godine 1286., kada se u vrijeme biskupa Grgura Machinaturija (1282. – 1296.) natkriva katedrala.²⁷

Na prelasku XIII. u XIV. stoljeće porušen je romanički zvonik trogirске katedrale. Po uzoru na splitski, zacijelo je bio podignut u osi crkve poput zvonika splitske prvostolnice, u tradiciji romaničkog graditeljstva Dalmacije. Kao kroz splitski zvonik-slavlouk, kroz njega se prolazilo vanjskim i nutarnjim portalom u unutrašnjost prvostolnice kroz skulpturalne opuse Majstora Radovana, vođene istom porukom spasenja koju nalazimo u prizemlju splitskog zvonika. Premda nema izravnih dokaza za tu pretpostavku, činjenica je da presloženi i doradeni Radovanov portal ima dva programa iz njegova vremena, jedan vezan uz Krista i liturgijsku godinu, a drugi vezan uz grijeh praroditelja i početak vremena koje stvara povijest čovječanstva započetu nakon izгона iz raja, što može, kao u prizemlju splitskog zvonika, značiti dva zasebna portala. Nije na odmet napomenuti da su za geosondažnih istraživanja pred Radovanovim portalom, u cijelom prostoru ispred njega pronađeni masivni temelji neke građevine kojima je tlo konsolidirano velikom količinom vapna i kamena. U vrijeme istražnih radova smatralo se kako se radi o povijesnoj sanaciji temelja zapadnog pročelja prvostolnice na kojem se vidi velika pukotina, a vjerojatno se ipak radi o temeljima starog romaničkog zvonika.

Zvonik je srušen radi dogradnje predvorja, koje je trebalo u duhu anžuvinske gotike imati dva tornja i galeriju između njih.²⁸ Novi arhitektonski koncept gotičke katedrale nosio je sa sobom i novo oblikovanje u kojemu se može prepoznati utjecaje velikih radionica s druge strane Jadrana. Portali Majstora Radovana rekonstruirani su u jednu cjelinu koja je dopunjena novim skulpturama kako bi se dovršio započeti program prikaza scena iz Kristova života. Ono što objedinjuje cijeli zahvat jest ikonološki koncept nadahnut evanđeljem, prožet novim likovnim izričajem okupljenim pod gotičkim šiljatim tegurijem nad portalom i polikromnim efektom koji je nastao umetanjem crnih elemenata arhitekture portala čime je crno-bijelim grafizmom ritmiziran izgled skulpturalnog kolaža. Crno-bijeli efekti arhitektonskog namještaja otkriveni su i u unutrašnjost katedrale, poput pročelja

²⁶ ... 2. junii. 1271. *Duymus Domiche et Bertanus Marini Reste, procuratores ecclesie sancti Laurentii, conveniunt cum magistris de faciendis voltis nouis ecclesie sancti Laurentii.*; F. Rački, *op. cit.* (24), 213; Arhiv HAZU, Ostavština Lučić: Lucius, XX.-12./I.-XXIV., 24 sveska, ur. M. Barada, knj. 12, 46-47.

²⁷ ... 9. julii 1286. *Dessa Duymi, constitutur loco Duymi Domiche prior ecclesie s. Laurentii. Exigatur, ut agat in utilitatem ecclesie una cum d. primicerio.* F. Rački, *op. cit.* (24) 217; C. Fisković, *op. cit.* (2), 59., cf. 50

²⁸ J. Stošić, *op. cit.* (22), 67.

Detalj glavnog portala katedrale s raspetim Kristom i likovima donatora vjerojatno kneza i bana iz roda Šubića

na kojem su ugrađeni crni stupovi između reljefa portala i rozete nad galerijom ugrađenom između planiranih gotičkih tornjeva, a crno-bijele pruge vide se i na očišćenom svodu propovjedaonice i na ciboriju glavnog oltara.

Za razumijevanje trogirskog zahvata iznimno je značajna rozeta sagrađena na pročelju nakon rušenja zvonika. Ona je u XV. stoljeću zamijenjena velikom ružom i premještena na začelni zid nad apsidom gdje se i danas nalazi. Natpis na njoj pobliže određuje vrijeme izrade, a time posredno i vrijeme izmjene arhitektonskog programa prvostolnice, rušenjem jednog romaničkog zvonika radi gradnje dvaju gotičkih.

Vrijeme gotičke pregradnje, prema navedenome, jest prijelaz XIII. na XIV. stoljeće. To je značajan povijesni trenutak za Hrvatsku koji je obilježilo gašenje loze Arpadovića i dolazak Anžuvince Karla Roberta na hrvatsko-ugarsko prijestolje. Novi je vladar, po kojega u Napulj odlaze plemići iz roda Šubića, Bribircima potvrdio nasljednu bansku titulu i privilegije koje su od ranije imali i oni su nastavili držati ključnu ulogu u komunalnim sredinama Dalmacije XIV. stoljeća. Trogir je gotovo cijelo XIII. i XIV. stoljeće na čelu gradske uprave imao članove te obitelji. Bribirci su neizravno bili pokrovitelji zahvata kojim se trogirska prvostolnica preobrazila iz romaničke u gotičku građevinu, u skladu s novim ukusom koji je stizao iz zapadnih središta Europe.

PETAR DE CEGA
AND THE RENOVATION OF TROGIR CATHEDRAL
IN THE EARLY 14TH CENTURY

Radoslav Bužančić

An epigraph carved in Gothic letters on the rim of a rosette discovered during research into the nave of Trogir Cathedral conducted by the present author was written in hexameters that were not at first legible. It was covered by the rim of a subsequently expanded oculus in the wall surface. Reading of the epigraph was also impeded by the mortar that had partly been smeared over the letters while it was being incorporated. After it was taken down and cleaned, the following couplet was revealed:

HOC TIBI DE CEGA PETRVS QVONDAM DOIMI
OPVS CONTVLIT VNVS
SCTE PATER PATRIAE LAVRENTII
SVSCIPE MVNVS

Who was Petar Cega who made St Lawrence the gift of a rosette? The Cegas came to Trogir from Split and became one of the most important clans in Trogir. Petar Dujmov Cega was the member of a powerful noble family that was mentioned in Trogir from the 13th century,

Petar Cega, son of Dujam (1271-1308), cited on the rosette, was probably the commune's procurator during the building. He is mentioned in the cathedral documents at the end of the 13th century, when he was elected among the forty members of the council, and also again at the very beginning of the 14th century in an agreement of 1305. At that time the papal envoy Gentile de Montefiori brought in the office of master of the fabric of the cathedral, subsequently occupied by distinguished men of Trogir, which allows us to date the making of the Gothic rosette with greater precision to the end of the 13th or the very beginning of the 14th century.

In the Romanesque epigraphy of Trogir Cathedral of the first half of the 13th century, the influences of contemporary liturgical codices can already be seen. The title of *Sancte Pater Patrie* with which the composer of this text addressed St Lawrence is not only the ancient root of a phrase that led towards the title of the heirs of Augustus but also pertained to a much closer invocational formula from the antiphon of the Franciscans devoted to their heavenly patron St Francis. The antiphon *Salve Sancte Pater* is composed of three rhyming hexameters:

*Salve, Sancte Pater, patriae lux, forma Minorum.
Virtutis speculum, recti via, regula morum:
Carnis ab exilio duc nos ad regna polorum.*

It was composed not long after the death of St Francis, between 1231 and 1235, and for a long time was exclusively the major antiphon in the celebration of vespers during the octave of the feast of St Francis, which was celebrated in

Trogir on October 4. The composer of the record of the donation, in which the name of the master of the fabric Petar de Cega is mentioned, was extremely well taught, and probably was close to the Franciscan order. In Trogir from the 13th century the Franciscans had a monastery very soon after Francis was canonised in 1228. Their prosperity in the city was supported by the governing family of Bribir. Bishops Columban and Liberius of Ancona were members of the order, although the hexameter in honour of St Lawrence that paraphrased the antiphon was not composed by the Trogir bishop, who was at odds with the commune and the chapter. It was probably written by the *primicerius* Lampridius Vitturi or by Peter Dujmov Cega, perhaps with the help of some Franciscan, either a religious of the Trogir monastery, or a cleric in some high office like the papal legate Gentile, who belonged to the Friars Minor.

Following the example of the cathedral in Split, the Trogir bell tower was almost certainly built in the axis of the church, in the tradition of Dalmatian Romanesque architecture. As through the Split bell tower or arch of triumph, it gave access through the external and internal portal to the interior of the cathedral, past the sculptural work of Master Radovan, guided by the same soteriological message that we can find in the ground floor of the bell tower in Split. Although there is no direct proof for the hypothesis, the fact is that the rearranged and more finished portal of Radovan had two programmes from his time. One was related to Christ and the Christian year and the other was connected to the sin of the first mother and father and the beginning of the time that created the history of mankind, started after the expulsion from paradise, which can mean, as in the ground floor of the Split campanile, two separate portals. It is not irrelevant to mention that during geosounding investigations in front of the Radovan Portal, massive foundations of some building were found; the soil had been consolidated with a large quantity of lime and stone, in the whole area in front of the portal. At the time of the research works, it was thought that some historical repairs to the foundation of the facade of the cathedral were involved, for a large crack is visible on it. But probably at issue are the foundations of the old Romanesque bell tower.

The bell tower was pulled down for the sake of extending the porch, which in the spirit of Angevin Gothic had to have two towers and a gallery between them. The new architectural concept of the Gothic cathedral brought with it a new formal treatment, in which it is possible to recognise the influences of the great workshops from the other side of the Adriatic. The portals of Master Radovan have been recomposed into a single whole, which is supplemented with new sculptures so as to complete the depiction of the scenes from Christ's life. What pulls the whole operation together is the iconological concept inspired by the gospels, suffused with a new visual expression brought together under the Gothic pointed tegurium over the portal and the polychrome effect that was created by the incorporation of black elements of the architecture of the portal, the black and white graphic treatment imparting rhythm to the appearance of the sculptural collage. The black and white effects of architectural furnishing were discovered in the interior of the cathedral as well, like the facade on which black columns are incorporated between the reliefs of the portal and the rosette over the

gallery fitted in between the planned Gothic towers; black and white stripes are to be seen on the cleaned vault of the pulpit and on the ciborium of the high altar. For the understanding of the operation in Trogir, the rosette built in on the facade after the demolition of the bell tower is of great importance. In the 15th century it was replaced with a large rose and was moved to the rear wall over the apse, where it is located today. The epigraph defines more closely the time it was made, and thus indirectly the time of the modification of the architectural programme of the cathedral, by the demolition of a Romanesque tower for the sake of building two new Gothic towers

The time of the Gothic rebuilding according to this is the turn of the 13th and 14th centuries. This is an important historical moment in Croatia, marked by the extinction of the Arpad dynasty and the ascent of the Angevin Charles Robert to the throne of Hungary-Croatia. The new king, for whom nobles from the house of Šubić went to Naples, confirmed to the Bribir family the heritable title of ban and the privileges that they had had earlier, and they continued to have a key role in the communes of Dalmatia in the 14th century. Almost the whole of the 13th and 14th century, there were members of the family at the head of the city government. The Šubićes were indirectly the patrons of the operation by which the cathedral in Trogir was remodelled, from a Romanesque to a Gothic building, in line with the new tastes that came from the western centres of Europe.